

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. **Маргарита Иванова Чинова**, д.ю.н., професионално направление 3.6 Право/ наказателен процес, назначена със заповед на ректора на УНСС за вътрешен член на жури по конкурса за защита на дисертационен труд на **Румен Илиев Марков** на тема „*Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право (теоретичен модел за усъвършенстване на законодателството)*” за получаване на научната степен „доктор на науките”, професионално направление 3.6. право/наказателно право

От 2007 г. Румен Марков е професор по наказателно право. Бил е председател и член на Академичния съвет на Академията на МВР; член на Специализирания научен съвет по националната сигурност при ВАК; член на Съвета на ректорите на висшите училища, член на Консултативния експертен съвет към Главния прокурор на РБ; ректор на Академията на МВР, секретар по националната сигурност на Президента на Република България Георги Първанов; председател на Експертния съвет при Постоянната комисия за управление на силите и средствата при МВР при кризисни ситуации; член на Държавно-обществена консултативна комисия по въпросите на превенцията на престъпността; председател на Управителния съвет на Международен институт за сигурност и сътрудничество (IISS). Награждаван е многократно с почетен знак, лично оръжие, златен медал „Правосъдие, свобода, сигурност”.

Проф. Марков от 2006 г. е генерал-майор от МВР; член на общото събрание на Международен институт за сигурност и сътрудничество (IISS); член на Асоциацията на полицейските ръководители (IACP).

Има публикувани 5 монографии, 9 студии и 28 статии. Чете лекции по наказателно право в ЮФ на УНСС. Бил е преподавател и в други университети. Неговите лекции са подготвени на високо професионално ниво затова са и редовно посещавани от студентите, които се отнасят към него с респект и уважение. Той се ползва с особена популярност и сред своите колеги.

Общият обем на дисертационния труд е от 331 страници (междуредие 1.15), включително библиографска справка от 7 страници, съдържаща 131 заглавия на кирилица и латиница. Бележките под линия са 521. Структурата на работата е изградена от увод, пет глави и заключение. Главите са разделени на озаглавени параграфи и точки, и подточки без заглавия.

Темата за вината и обстоятелствата изключващи вината предполага изследване на фундаментални, винаги актуални и значими проблеми за законодателството, доктрината и практиката. Затова предмет на изследване в докторантския труд са обстоятелствата, изключващи вината, поотделно и в тяхната системно-логическа връзка, и свързаните с тях проблеми на

вината и нейните форми, свободата на волята, вменяемостта и липсата на вменяемост, състава на престъплението, принудата, трафика на хора, проблемите на транспонирането на директивите и други актове на Европейския съюз във връзка с чл. 16а НК. Предмет на изследване са също и някои аспекти на етапите в развитието на умишлената престъпна дейност, съучастието, причинната връзка, доколкото имат отношение към темата.

Проблемата за обстоятелствата, изключващи вината е и една от най-сложните, може би дори най-сложната в материята на наказателното право. Институтът е с изключително значение за прокурорската и съдебна практика. Почти по всяко дело, което има за предмет престъпни последици, които не съответстват на представите и желанията на субекта, се поставя въпросът за наличието на някое от обстоятелствата, уредени в чл. 14-16 от Наказателния кодекс (НК). Много от въпросите не само пораждават значителни практически трудности, но се разрешават противоречиво от правоприлагащите органи.

Отнапред искам да заявя, че приносите в докторантския труд на проф. Марков са многобройни и значими. Направени са теоретични обобщения и са дадени разрешения на големи научни и научноприложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката. За първи път в българската правна литература е изследван при това комплексно институтът на обстоятелствата, изключващи вината. Със завидна последователност, вещина и умение са анализирани теоретичните постановки, съдебната практика и транспонирането на европейските директиви, свързани с тази проблематика. При това изследването е напълно съобразено със съвременните международни и европейски тенденции. Затова достиженията на автора са от изключителна необходимост и полезност за теорията, практиката и законотворческия процес. Приносите в този труд трябва да бъдат оценени като особено съществени, подчертано актуални, значими и полезни.

Монографията е актуална и значима и в друг аспект. Особената ѝ полезност се изразява в обстоятелството, че са дадени десетки конкретни и конструктивни предложения *de lege ferenda* за подобряване на съществуващите законови правила. Нещо повече, тези предложения не са формулирани само на идейно ниво, а почти винаги се предлагат и примерни редакции на съответните текстове, които трябва се изменят или допълнят. В същото време са изведени и многобройни препоръки, специално адресирани към съдебната практика. В труда се съдържат и многобройни чисто доктринерни обобщения – 40 научни извода, определения и нови понятия. Затова този труд представлява един успешен опит да се представи и дефинира един обобщен модел, една обща теория за обстоятелствата изключващи вината.

Трудът се базира на задълбочените теоретични знания на неговия автор като преподавател по наказателно право и на цялостното познаване на съдебната практика. За изготвянето на монографията е проучена изключително богата литература. Проучени са още законодателствата и практиките на други държави. Те не се излагат информативно, а са подложени на задълбочен, подробен, с вещина направен сравнително-правен анализ. Това е позволило да се формулират на високо професионално ниво десетки обобщаващи изводи за състоянието, възможната рецепция на едни или други практики и перспективите за развитието на нашето наказателно право. Трудът е ярка илюстрация за отлично познаване и боравене с международните инструменти и тези на Европейския съюз, действащи в тази област.

Затова считам, че настоящото изследване представлява новост и има свой самостоятелен принос за развитието на съвременната ни наказателноправна наука.

При оценката на рецензирания труд могат да се открият няколко направления, които са определящи за неговата теоретична и практическа значимост, и които могат да се оценят като **научни приноси**.

Глава първа е посветена на понятието за изключващите вината обстоятелства.

В параграф първи на тази глава са изследвани последователно вменяемостта, деянието, обществената опасност и обективната съставомерност на общественото опасно деяние, за които е обоснован изводът, че се явяват задължително условие за прилагането на чл.14-16 НК

Освен това е аргументирана и необходимостта от въвеждането на ново понятие – „липса на вменяемост” като по-широка категория от „невменяемостта” по чл. 33, ал. 1 НК. Приема се, че липсата на вменяемост извън невменяемостта по чл. 33, ал. 1 НК също изключва приложимостта на нормите на чл. 14-16 НК (т.1.4.; гл. втора, §1, т.10).

В параграф втори изключващите вината обстоятелства се разбират в „тесен” смисъл като посочени в чл. 14-16 НК субективни обстоятелства, които винаги изключват психическото съдържание на умисъла (вината). Сред тях се откроява като класическо изключващо обстоятелство грешката по чл. 14, ал. 1 НК. Тези обстоятелства се разглеждат и в широк смисъл като към обстоятелствата в тесен смисъл авторът прибавя комплекс от множество обективни и субективни обстоятелства, които се явяват далечната причина, която води до липса на вина.

Особен теоретичен интерес представлява параграф трети, в който свободата на волята се интерпретира като обща платформа, обединяваща вменяемостта, вътрешната (психическата) страна на деянието и вината като „субективното основание” на наказателната отговорност (при задължителното наличие и на вината). Наличието на вина означава и е последната (абсолютната) гаранция за това, че субектът е проявил волята

си свободно. Трябва да споделим изразеното становище, че нормите на чл. 14-16 НК са правното основание за изключването на наказателната отговорност на вменяемо лице, чието обективно съставомерно деяние не изразява неговата свободна воля (т.3.4.).

В *глава втора* е анализирана грешката по чл. 14 НК.

В параграф първи се дефинира грешката като изключващо вината обстоятелство. С многобройни аргументи е обоснована тезата, че грешката е правнорелевантна, ако деецът не е съзнавал обективен признак на осъществения състав. Няма значение, дали този законов признак описва факт или нормативно обстоятелство, респективно правно понятие.

Мотивирано е и едно твърде оригиналното становище, че грешката по чл. 14, ал.1 НК изключва не само умисъла, но и самонадеяността, а тази по чл. 14, ал. 2 – само небрежността, респективно вината (т.6.5. и т.7).

Според поддържаното становище самонадеяността като форма на непредпазливост може да бъде изключена на две различни правни основания. Едното – е нормата на чл. 14, ал. 1 НК – при грешка относно обективно съставомерно обстоятелство (тогава деянието е небрежно). Другото правно основание е разпоредбата на чл. 15 НК и е приложимо, когато деецът не е в грешка по смисъла на чл. 14 НК и в обществената опасност на извършеното деяние (т.6.5. и т.8.3.).

Убедително звучи тезата свързана с предложението на автора институтът на грешката да бъде кодифициран. Във връзка с това разпоредбата на чл. 14 НК трябва изрично да урежда и грешката в обществената опасност. Предлага се приложното поле на института да се разшири като обхване и несъзнаването на общественотоопасния характер на извършеното, вследствие на грешка за наличието на обстоятелство, изключващо обществената опасност и противоправност на деянието – неизбежна отбрана и др. (по подобие на §8 НЗ на Австрия и на §35 НЗ на Германия). Това предложение за бъдещо изменение на НК заслужава вниманието на нашия законодателен орган.

В параграф втори грешката е изяснена през призмата на състава на престъплението. От важно значение е и последователното разглеждане на въпросите на грешката относно причинната връзка; *aberratio ictus* („отклонение на удара”); грешката относно признак на квалифициран или поглъщащ („инкорпориращ”) състав; грешката относно несъставомерни обстоятелства – *error in objecto*, *error in persona*; „обратната грешка” („мнимо престъпление”); грешката относно наличието на несъставомерно намаляващо наказанието обстоятелство. Във връзка с последната се подлага на критика субективистичния подход, използван при наказателноправната квалификация на деянието по чл. 118, 119 и 132, ал. 2 НК в практиката на ВС и ВКС.

В параграф трети се изясняват отделните видове на грешката – „неизвинителна” и „извинителна”; „фактическа” и „юридическа” грешка. В

тези си части изложението трябва да се отчете като съществен принос не само за теорията, но и в практически план.

В *глава трета* е изследвано случайното деяние по чл. 15 НК.

В параграф първи се анализира случайното деяние, като гледната точка е изключващо вината обстоятелство. Разпоредбата на чл. 15 НК се третира като правното основание за изключване на самонадеяността, когато деецът не е в грешка по смисъла на чл. 14 НК, тъй като е съзнавал всички обективни съставомерни обстоятелства; и когато освен това не е в грешка и относно обществената опасност (гл. втора, §1, т. 8.3 и т. 8.4.).

Когато деецът изобщо не предвижда последиците от своето деяние или изобщо не осъзнава въздействието на деянието върху индивидуално определен (конкретно даден) предмет на посегателство и ако „не е бил длъжен или не е могъл” да предвиди тяхното настъпване, небрежността е изключена по силата на чл. 15 НК. Разпоредбата урежда липсата и на небрежността, която е другата форма на непредпазливостта (т.2). Всички тези изводи и заключения представляват особена ценност за науката и съдебната практика

В параграф втори се стига до не по-малко ценен за доктрината и практика извод, че приложните полета на нормите на чл. 14, ал. 2 и на чл. 15 НК (когато чл. 15 НК изключва небрежността) поначало съвпадат. Същевременно при по-задълбочен анализ се откриват хипотези, при които изводът за липсата на небрежност и вина може да се основава само на едната от нормите – чл. 14, ал. 2 НК или чл. 15 НК.

В параграф трети сякаш напълно заслужено е подложена на остра критика относимостта към вината на обективния критерий – „длъжен да предвиди настъпването на общественоопасните последици”. Трябва да споделим добре обосновата теза на автора, че с включването на критерия „длъжен да предвиди” в понятието за небрежността (чл. 11, ал. 3 НК) законодателят еклетично събира в едно понятие несъвместими елементи. Въпрос на недопустима еклетика е едновременното наличие на противонорменост и вина (т.1.2); общ, обективен критерий и индивидуална, субективна вина (т.1.3.); нормативен елемент и психически субстрат (т.1.4.); дължимо и съществуващо (т.1.6.); нормативна и психологическа теория за вината (т.1.6.).

В тази част на дисертационния труд с вещина и високо професионално умение се разкрива ограничеността и неопределеността на този обективен критерий – „длъжен да предвиди настъпването на общественоопасните последици”. Така се стига до основния извод, че изразът – „длъжен да предвиди” трябва да бъде изведен от съдържанието на небрежността и легалната дефиниция за нея по българския НК, съответно „не бил длъжен” – от понятието за „случайното” деяние по чл. 15 НК (т.1.7.).

Глава четвърта е посветена на изпълнението на противоправна служебна заповед по чл. 16 НК.

В параграф първи на тази глава се прави обща характеристика на института на изпълнение на противоправна служебна заповед. Изследвани са и условията за приложимост на нормата на чл. 16 НК.

Според автора в обхвата на чл. 16 НК попадат две основни хипотези. Първата хипотеза е налице, когато деецът изобщо не разбира, че му е заповядано извършването на престъпление, когато деецът няма каквато и да е представа относно общественотоопасния и престъпен характер на деянието, което извършва. Втората хипотеза, при която чл. 16 НК изключва престъпния характер на деянието е при съмнение на дееца, че може би изпълнява престъпна заповед, без обаче да е сигурен в правилността на своята преценка. Обосновава се становището, че когато деецът изобщо не разбира, че му е заповядано извършването на престъпление, той не съзнава общественотоопасния характер на извършеното деяние и не предвижда настъпването на общественотоопасните последици. Тогава единственото правно основание за липсата на умисъл е нормата на чл. 16 НК.

Ако изпълнителят на заповедта не е могъл да предвиди последиците ще бъдем изправени пред безвиновно деяние. Нормата на чл. 16 НК урежда конкретна хипотеза на „случайно деяние” по смисъла на чл. 15 НК. Като специална обаче следва да бъде приложена разпоредбата на чл. 16, а не общата норма по чл. 15 НК (т.3.2 и т.3.3.1.).

Но ако деецът е имал възможността да предвиди общественотоопасните последици, непредпазливостта е налице. Въпреки нейното наличие, институтът по чл. 16 изключва наказателната отговорност на изпълнителя на заповедта. Макар и изрично декларирано в чл. 16 НК като „невиновно”, непредпазливото деяние на изпълнителя на заповедта е всъщност „ненаказуемо” (не е застрашено от закона с наказание).

Ако изпълнителят на заповедта се „съмнява”, че извършва престъпление, той действа умишлено. В хипотезата на „съмнение”, чл. 16 НК също изключва не вината, а наказуемостта на умишленото деяние (т.3.3.2. и т.3.4.). Всички тези изводи и така прецизно направени отграничения без всякакво съмнение ще бъдат от особена ценност за практикуващите юристи и за научните работници.

В **глава пета** на дисертацията във връзка с чл. 16а НК подробно е разгледана проблематиката на принудата и трафика на хора. Задълбочено е изследван въпросът за правилното въвеждане на съответните актове на правото на Европейския съюз в нашето вътрешно право. Обосновава се изводът за отмяната на чл. 16а НК.

Параграф първи е посветен на принудата, като изключващо и смегчаващо наказателната отговорност обстоятелство. За първи път в

българската правна литература така детайлно е изследван обектът на принудата; принудата като *vis absoluta* и като *vis compulsiva*; принудата и свойствата на престъплението; както и отграничаването на свободата на волята – със значение при индивидуализацията на наказанието на принуденото лице.

В тази част на изследването се поддържа тезата, че когато външните обстоятелства или вътрешните условия на личността (невменяемост) детерминират изцяло поведението като не оставят никаква възможност за избор и свобода на решението (тогава е изключена и истинската свобода на действие) или изключват фактичката възможност за извършването на макар и свободно избраното поведение.

Интерес представлява и е твърде важен, и анализът, посветен на правната природа на принудата като *vis absoluta* и като *vis compulsiva*. Чрез използването на *vis absoluta* деецът превръща жертвата в свое безволево „оръдие”. При упражняването *vis absoluta* липсват психическите процеси, характерни за съзнателния волеви акт на деянието. Прилагането ѝ изключва деянието. По своята същност *vis compulsiva* представлява противоправно и целенасочено действие върху психиката на пострадалия, чрез използване на сила, заплашване или злоупотреба със служебно положение, за да бъде мотивиран пострадалият да извърши или претърпи нещо противно на волята му. На базата на тези фундаментални постановки авторът прави извод, че „пропускането” по чл.143 НК е възможно, както при упражняването на единия, така и на другия вид принуда. Но „пропускането” вследствие на *vis absoluta* винаги се основава на отнемането на фактичката власт за извършването или продължаването на „свободното действие” и никога на противоправно мотивиране (*vis compulsiva*). Що се отнася до „претърпяването” на нещо противно на волята на пострадалия, то е възможно единствено чрез употребата на *vis compulsiva*. По този начин обосновано е разкрито съдържанието на термините „принуди” и „принуда” и е направено предложение каква е правилата лексика за отразяването им в състава на престъплението.

Редица са приносните моменти и по повод изложението в параграф втори, посветен на правната природа на института на чл.16а НК. Детайлно са изследвани и анализирани условията за прилагането на чл.16а НК, което е от важно значение за съдебната практика.

Твърде убедително звучат изводите и заключенията на автора за недоброто транспониране на европейските и международни актове за трафика на хора и въведените в българското законодателство разпоредби на чл. 159а, чл. 159б и чл. 159в НК. Според автора за въвеждането на стандартите биха били достатъчни разпоредбите на чл. 159а, ал. 2 и чл.159б, ал. 2 НК. С многобройни аргументи е защитена тезата, че решението на нашия законодател не гарантира по-висока защита, нито надхвърля международните и европейски стандарти, а представлява

именно отклонение от тях, при това неоправдано и ненужно, като предоставя правна закрила на интерес, който не съществува или най-малкото от който субектът на правото валидно се е отказъл.

Научна новост с изключително висока стойност са обосноваването и обобщено представянето в заключението 40 научни извода, определения и нови понятия, и 15 предложения *de lege ferenda* за промени в НК, които са изцяло автентични и лично дело на автора.

Специално се налага да бъде подчертано новото понятие за непредпазливостта в предложеното изменение на текста на чл.11, ал. 3 НК и допълнението на понятието в нормата на чл. 11а НК; съществено подобрена и прецизирана правна уредба на обстоятелствата, изключващи вината, която се предлага с конкретна редакция на съответните разпоредби; предложените нови изключващи наказуемостта обстоятелства, формулирани в нормите на чл. 15а НК и чл. 159б НК; дефинираният различен подход за транспониране на директиви № 36/2011 и № 92/2011 на ЕП и на Съвета (с предложената нова норма на чл. 159б НК, вместо с нормата на чл. 16а НК, неправилно обявена за изключваща вината); предложението за въвеждане на новото понятие „социална невменяемост“; за изменение на нормите относно принудата и трафика на хора и други.

По своята структура и съдържание, както и с оглед на използваната научна литература и интерпретираната съдебна практика на ВС и ВКС по наказателни дела за период от последните 50 години, дълбочината на научния анализ и значимостта на изводите и научните приноси, работата напълно отговаря на критериите на дисертационен труд за придобиване на научната степен „доктор на науките“.

Предвид изложеното, в

Заключение – давам много висока положителна оценка на дисертационния труд – „Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право (теоретичен модел за усъвършенстване на законодателството)“ и предлагам Румен Илиев Марков да получи образователната и научна степен „доктор на науките“, професионално направление 3.6. право/наказателно право.

София, май, 2019 г.

/ .....

(М. Чинова)

REVIEW

By prof. Margarita Ivanova Chinova, Dr.Sc., professional field 3.6 Law /Criminal Procedure/, appointed as an internal member of the Science committee of the procedure for the defense of the thesis of Rumen Iliev Markov on the topic of "Circumstances ruling out guilt under the Bulgarian Criminal law. A theoretical model for improvement of the legislation" for the acquisition of the science degree "Doctor of science" in professional field 3.6. Law /Criminal Law/.

Rumen Markov is a professor of Criminal Law since 2007. He was a member and a Chairman of the Academic Council at the Academy of the Ministry of the Interior (MOI); a member of the Specialized science council on national security at the High Commission for Attestation; a member of the Council of rectors of Universities; a member of the Expert Council of the Prosecutor General of the Republic of Bulgaria; a Rector of the Academy of the MOI; a Secretary of the President of the Republic of Bulgaria Mr. Georgi Parvanov on matters concerning national security; a Chairman of the Expert council at the Permanent Commission for management of the MOI's forces and resources in situations of crisis; a member of the State and society consultative commission on the issues of prevention of crime; a Chairman of the Managing Board of the International Institute of Security and Cooperation. On several occasions, he has received a badge of honor, a personal weapon and the "Justice, freedom, security" gold medal.

Prof. Markov is a Major General of the MOI; a member of the General assembly of the International Institute of Security and Cooperation; a member of the Association of chief police officers (IACP).

He has published 5 Monographs, 9 Studies, and 28 Articles. He is teaching the course of Criminal law at the Faculty of law at the University of national and world economy and has been a professor at other universities. He has prepared his lectures at a highly professional level, and as a result of that, they are regularly attended by his students, who treat him with high respect. He is also very popular amongst his colleagues.

The entire volume of the thesis consists of 331 pages (with line spacing at 1.15), which includes a bibliographical reference of 7 pages with 131 sources in Cyrillic and Latin. There are 521 footnotes made. The structure of the work consists of an introduction, five chapters, and a conclusion. The chapters are divided into paragraphs, items, and sub-items without titles.

The topic of guilt and circumstances ruling out guilt suggests the research of issues, that are always up to date and significant to the legislation, the doctrine, and the practice. Because of that, the subject of the research in the thesis are the circumstances ruling out both separately and in their systematic

relation, and also the issues of guilt and its forms, the freedom of will, imputability and the absence of imputability, the constituent elements of crime, duress, human trafficking, the issues with the implementation of directives and other act of the European Union in relation to art. 16a of the Bulgarian Criminal Code (CC). Some aspects of the phases in the development of the intended criminal activity, complicity, and causal link, as long as they are related to the main topic, have also been topics of the research.

The issue of circumstances ruling out guilt is one of if not the most complicated in the field of Criminal law. This institute is of notable importance to the work of prosecutors and judges. The problem about the existence of some of the circumstances, regulated by art. 14-16 of the CC, arises in almost all cases, that deal with criminal consequences that do not correspond with the ideas and will of the individual. Many of the issues not only result in significant practical difficulties but are resolved in a controversial manner by the authorities, who apply the law.

I would like in advance to state that prof. Markov has made numerous and significant scientific contributions in his thesis. Theoretic conclusions have been made, and solutions of major scientific and scientifically applicable issues have been provided, reflecting the contemporary accomplishments in the field and constituting a significant and genuine scientific contribution. For the first time in the Bulgarian legal literature, the institute of circumstances ruling out guilt has been researched with such complexity. The theoretical settings, the case law, and the implementation of EU directives, related to the topic, have been analyzed with consistency, knowledge, and skills, that are enviable. Furthermore, the research is pursuant to the contemporary trends in International and EU Law. Because of that, the author's findings are necessary and useful to the doctrine, the practice, and the legislation procedure. The contributions in this work should be regarded as substantial, modern, significant, and useful.

The monograph is also modern and significant in another aspect. Its usefulness comes from the circumstance, that it contains numerous specific and constructive *de lege ferenda* suggestions, aiming at the improvement of the provisions of the enacted legislation. Furthermore, these suggestions are not just formulated as ideas, almost always they are accompanied by a model version of the respective provisions, that need amendment or supplementation. At the same time, there are numerous suggestions, primarily addressed towards the case law. The work also includes multiple purely doctrinal summaries – 40 scientific conclusions, definitions, and new notions. Because of that, the work represents a successful attempt of introduction and definition of summarized mode, a general theory regarding circumstances ruling out guilt.

The work is based on the extensive theoretic knowledge of its author, a professor of Criminal law, and his knowledge of the case law. During its preparation, the author has researched an abundant amount of literature. The author has also researched other countries' legislation and practices. These

practices are not just stated for informational purposes they are also a subject of a thorough, detailed, and skillful comparative analysis. This has allowed the author to formulate on a very high and professional level numerous conclusions regarding the state, the possibilities of receptions of specific practices, and the perspectives on the development of the Bulgarian Criminal Law. Because of that, the work is a bright example of excellent understanding and use of the international and European Union instruments in that field.

Based on that, I believe that this research constitutes innovation and has its independent contribution to the development of our contemporary science of Criminal law.

Upon reviewing the presented thesis, a few directions could be pointed out as defining for its theoretical and practical significance and could also be regarded as **scientific contributions**.

Chapter 1 focuses on the notion of circumstances ruling out guilt.

The first paragraph of this chapter successively researches imputability, conduct, social danger, and when the socially dangerous conduct is objectively constituted as a crime, and the author concludes that all of the above are mandatory conditions for the application of art. 14-16 of the CC.

Furthermore, the necessity of the introduction of a new notion – “absence of imputability” as a broader category of the “imputability” under art. 33, par.1 of the CC, is justified. It is accepted that the absence of imputability, outside of insanity under art. 33, par.1 of the CC also rules out the application of the provisions of art. 14-16 of the CC (sec. 1.4.; ch. 2, §1, sec. 10).

In the second paragraph, the circumstances ruling out guilt are noted in their “strict” sense as subjective circumstances, pointed out in art. 14-16 of the CC, always excluding the mental content of the intent. The mistake under art. 14, par.1 of the CC stands out amongst them as the standard circumstance ruling out guilt. They are also reviewed in their broad sense when the author supplements a complex of numerous objective and subjective circumstances, which represent the distant reason, the leads to the absence of guilt.

Paragraph 3, which interprets the free will as a common platform, that unites the imputability, the internal (mental) side of the conduct and guilt as the “subjective grounds” for criminal liability (with the necessary existence of guilt), is particularly interesting from a theoretical standpoint. The existence of guilt means and constitutes the last and absolute legal guarantee that the individual has manifested his will freely. We must agree with the stance that the provisions of art. 14-16 constitute the legal grounds for exclusion of criminal liability of an imputable individual, whose conduct, although objectively constitutes a crime, is not an expression of his free will (3.4).

The mistake under art. 14 of the CC is analyzed in **Chapter 2**.

In Paragraph 1, the mistake is defined as a circumstance ruling out guilt. The stance that the mistake is relevant to the law in a case when the perpetrator has not realized an objective element of the constituent elements of the crime that have been committed. It does not matter whether this legal sign describes a fact or a legal circumstance, a legal notion.

The author has argued quite an original stance, that the mistake under art. 14, par.1 of the CC excludes not only the intent but also the conceit while the one under art. 14, par. 2 of the CC excludes the recklessness, and guilt as a whole (6.5. and 7).

According to this stance, conceit as one of the forms of negligence could be excluded on two separate legal grounds. The first one is under the provision of art. 14, par.1 of the CC – a mistake, regarding a circumstance of conduct that objectively constitutes a crime (in this case the conduct is reckless). The other legal ground is the provision of art.15 of the CC and applies when the perpetrator has not made a mistake in the sense of art.14 of the CC or the social danger of the conduct (6.5. and 8.3.).

The stance regarding the author's suggestion for a codification of the institute of mistake sounds convincing. In relation to that, the provision of art.14 of the CC should also explicitly regulate the mistake regarding social danger. The author suggest that the scope of the institute should be extended with the inclusion of the absence of knowledge regarding the socially dangerous nature of the conduct, as a result of a mistake regarding the existence of a circumstance that rules out the social danger and unlawfulness of this conduct – inevitable defense, etc. (similar to the provisions of § 8 of the Criminal Act of Austria and § 35 of the Criminal Act of Germany). This suggestion for future amendment of the CC deserves the attention of the legislator.

In Paragraph 2, the mistake is reviewed through the prism of the constituent elements of a crime. It is of significant importance that the author has successively reviewed the issues of the mistake regarding the causal link; aberratio ictus („deviation of the strike”); mistake regarding a feature of qualified or absorbing (“incorporating”) composition of a crime; mistake regarding circumstances that are not a constituent element of the crime - error in objecto, error in persona; the "reversed mistake" („ostensible crime“); mistake regarding circumstance that is outside the crime's constituent elements, but mitigates the punishment. Regarding that mistake, the author criticizes the subjective approach, used for the qualification of the conduct under art. 118, art. 119 and art. 132, par. 2 of the CC in the case law of the Supreme Court and the Supreme Court of Cassation.

In Paragraph 3, the author clarifies the different kinds of mistake – “excusable” and “inexcusable” mistake and “factual” and “legal” mistake. This parts of the exposition should be regarded as a significant contribution not only to the doctrine but form a practical standpoint too.

The accidental conduct under art. 15 of the CC is examined in **Chapter 3**.

Paragraph 1 analyzes the accidental conduct from the standpoint of a circumstance ruling out guilt. The provision of art. 15 of the CC is viewed as the legal ground for the exclusion of conceit when the perpetrator has not made a mistake in the sense of art. 14 of the CC, since he realized all the objective constituent elements of the crime; and also when he has not made a mistake regarding the social danger (Ch. 2, § 1, 8.3. and 8.4.)

When the perpetrator does not foresee the consequences of his conduct at all or does not realize the influence that this conduct has over the individualized (specifically given) object of violation, and if the perpetrator „was not obliged to or was unable“ to foresee their occurrence, recklessness shall be excluded on the grounds of art. 15 of the CC. This provision also regulates the absence of recklessness, that is the other form of negligence. All of these conclusions are of significant value to the doctrine and the case law.

In Paragraph 2, the author reaches another valuable to the doctrine and the case law conclusion that the scopes of the provisions of art. 14, par. 2 and art.15 of the CC (in cases when art. 15 of the CC excludes recklessness), by and large, coincide. At the same time, a more thorough analysis could discover hypothesis, when the conclusion regarding the absence of recklessness and guilt could be based only on one of the provisions – art. 14, par. 2 of the CC or art. 15 of the CC.

In Paragraph 3, the author deservedly criticizes the relevance of the objective criterion – "was obliged to and could foresee the occurrence of consequences dangerous to society". We must agree with the author's well-argued stance, that with the introduction of the criterion "was obliged" to the notion of recklessness (art. 11, par. 3 of the CC), the legislator has eclectically combined incompatible elements into one notion. An issue of unacceptable eclecticism represents the simultaneous existence of unlawfulness and guilt (1.2.); general objective criterion and individual, subjective guilt (1.3.); normative element and psychological substance (1.4.); obliged and existing (1.6.); normative and psychological theories on guilt (1.6.).

In this part of his thesis, the author, using his knowledge and high professional skill have revealed the restrictiveness and the uncertainty of the objective criterion - "was obliged to foresee the occurrence of consequences dangerous to society". As a result of that the author reaches to his main conclusion, that the term "was obliged to foresee" needs to be extracted from the contents of the recklessness and its legal definition under the Bulgarian Criminal Code, and "was not obliged" must be extracted from the notion of "accidental" conduct under art. 15 of the CC, respectively (1.7.).

Chapter 4 examines the execution of unlawful official order under art. 16 of the CC.

A general characterization of the institute of the execution of unlawful official order is made in Paragraph 1 of this chapter. The author also examines the conditions for the application of the provision of art. 16 of the CC.

According to the author, two general hypotheses fall within the scope of art. 16 of the CC. The first one arises when the perpetrator does not realize at all that he has received an order to commit a crime when he has no idea regarding the criminal and dangerous to society nature of the conduct he commits. The second hypothesis, when art. 16 of the CC rules out the criminal nature of the conduct is when the perpetrator has doubts that maybe he executes an unlawful order, without being sure that his assessment is correct.

The author has justified the stance, that when the perpetrator does not realize at all that he has been ordered the commission of a crime, he does not realize the socially dangerous nature of his conduct and does not foresee the occurrence of the consequences dangerous to the society. In that case, the only legal ground for the absence of intent is the provision of art. 16 of the CC.

In case the executor of the order was unable to foresee the consequences, we will face a hypothesis of conduct without guilt. The provision of art. 16 of the CC applies in a specific hypothesis of “accidental conduct” in the meaning of art. 15 of the CC. Art.16 should apply as it is special to the general provision of art.15 of the CC (3.2. and 3.3.1.).

However, when the perpetrator was able to foresee the occurrence of the consequences dangerous to society, there is negligence. Despite the existence of negligence, the institute under art. 16 excludes the criminal liability of the executor of the order. Despite being explicitly stated in art. 16 of the CC as “not committed with guilt” the negligent conduct of the executor of the order is in fact “non-punishable” (it is not threatened by punishment).

If the executor of the order has "doubt" that he may commit a crime, he is acting with intent. In cases of "doubt", art. 16 of the CC also does not rule out guilt, but the punishability of the committed through intent conduct (3.3.2. and 3.4.). All of these conclusions and the distinctions that have been made with such skill will undoubtedly be of significant value to the practicing jurists and to the researchers.

In relation to art. 16a of the CC, the issues of duress and human trafficking have been reviewed in Chapter 5 of the thesis. The issue of the proper implementation in our domestic law of the relevant acts of the EU law has been thoroughly researched. The author has argued that art. 16a of the CC should be repealed.

The first paragraph of this chapter reviews the duress as a circumstance ruling out and mitigating criminal liability. For the first time in the Bulgarian legal literature the object of duress has been researched in such details; the duress as *vis absoluta* and as *vis compulsiva*; the duress and the features of crime; as well the distinction of the freedom of will that has its importance for the individualization of punishment of the coerced individual.

In this part of the research the author supports the stance, that in cases when external circumstance or internal conditions of the individual (insanity)

determine the conduct as a whole, leaving no options for choice and freedom of decision (in this case the true freedom of action is excluded) or exclude the actual opportunity for commission of the free chosen conduct.

The analysis of the legal nature of duress as *vis absoluta* and *vis compulsiva* is of particular interest and importance. Through the use of *vis absoluta*, the perpetrator turns the victim into his own „tool” without any will. When *vis absoluta* is applied, the psychological processes that are distinctive for the intentional volitional act of conduct, are absent. The application of *vis absoluta* excludes the conduct. In its nature *vis compulsiva* constitutes unlawful and intentional act on the victim’s psyche, through the use of force, threat or abuse of authority, in order to motivate the victim to do or suffer something contrary to his will. Based on these fundamental settings, the author reaches the conclusion, that the “omission” under art. 143 of the CC is possible when applying the first, as well as the second kind of duress. But the “omission” as a result of *vis absoluta* is always based on the deprivation of factual power for the commission or the continuation of the “free conduct” and is never based on unlawful motivation (*vis compulsiva*). Regarding the “suffering” of something contrary to an individual’s will, it is only possible through the use of *vis compulsiva*. This way, the content of the terms „coerce” and “duress” is revealed and a suggestion is made regarding what would be the correct vocabulary for their reflection in the constituent elements of a crime.

There are numerous contributions in the exposition of paragraph 2, that focuses on the legal nature of the institute of art. 16a of the CC. The conditions for the application of art. 16a of the CC have been researched and analyzed in detail, which is of significant importance for the practice of the courts.

The conclusions of the author regarding the unsuccessful implementation of the European and international acts on human trafficking and introduced to the Bulgarian legislation provisions of art. 159a, art. 159b, and art. 159c of the CC, sound quite convincing. According to the author, the provisions of art. 159a, par. 2 and art. 159b, par. 2 of the CC would have been enough for implementation of the international standards. He has justified with numerous arguments the stance that the solution of our legislator does not guarantee a higher degree of protection, nor does it exceeds the international and European standards, but constitutes a divergence from them, that is unjustified and unnecessary, because it provides legal protection to an interest, that does not exist or at the least an interest form which the individual has validly surrendered.

As a scientific innovation with significant value, we could point out the justified and summarized in the conclusion 40 scientific stances, definitions and introduced notions and 15 *de lege ferenda* suggestions for amendments of the CC, which entirely genuine and are result of the author’s studies.

The new definition of negligence in the suggestion for amendment of the provision of art. 11, par. 3 of the CC and its supplementation in the provision of art. 11a of the CC needs to be specially pointed out; the regulation of the circumstances ruling out guilt is significantly improved and refined, and actual versions of the respective provisions are suggested; the suggestion of new circumstances ruling out guilt in the provisions of art. 15a and 159b of the CC; the definition of different approach for implementation of Directive 36/2011 and № 92/2011 EC of the European Parliament and of the Council (with the suggested new provision of art. 159b of the CC, instead of the provision of art. 16a of the CC, which is incorrectly stated as ruling out guilt); the suggestion for introduction of “social insanity” as a new notion; the suggestions for amendment of the provisions regarding the duress and the human trafficking, etc.

In its structure and contents and with regard to the used scientific literature and the interpreted case law of the Supreme Court and the Supreme Court of Cassation, rendered on criminal cases over the last 50 years, the depth of the scientific analysis and the significance of the conclusions and the scientific contributions made, the work fully complies with the requirements of a thesis for the acquisition of the science degree ‘‘Doctor of Science’’.

Based on the preceding,

In conclusion, I give a very high and positive assessment of the thesis "Circumstances ruling out guilt under the Bulgarian Criminal law. A theoretical model for improvement of the legislation" and suggest to the Science committee to award Rumén Iliev Markov with the academic and science degree "Doctor of Science" in professional field 3.6. Law /Criminal Law/.

Sofia, May 2019

/ ...../
(M. Chinova)